

Inhoud

I	Inleiding	13
	<i>M. Liem en E.R. Muller</i>	
1.1	Aanleiding	13
1.2	Afbakening	13
1.3	Inhoud	14
1.4	Dankzegging	15
	Deel I Aard van geweld en geweldsbeheersing	17
2	Geweldscriminaliteit	19
	<i>J.A. van Wilsem</i>	
2.1	Inleiding	19
2.2	Het meten van geweldscriminaliteit	19
2.3	Omvang en trends van geweldscriminaliteit	21
2.4	Risicofactoren voor geweldscriminaliteit	23
2.5	Preventie van geweld	27
2.6	Toekomstperspectieven omtrent onderzoek naar geweld	29
2.7	Literatuur	32
3	Omvang en trends van geweldscriminaliteit in Nederland: 1950-2014	37
	<i>P. Smit en C.C.J.H. Bijleveld</i>	
3.1	Inleiding	37
3.2	Uitgangspunten en bronnen	37
3.2.1	<i>Uitgangspunten</i>	37
3.2.2	<i>De gegevensbronnen</i>	39
3.2.3	<i>De variabelen</i>	41
3.3	Omvang en trends: Ondervonden – geregistreerd	41
3.3.1	<i>Omvang geweldscriminaliteit, 2014</i>	41
3.3.2	<i>Trends in geregistreerde geweldscriminaliteit, 1950-2014</i>	43
3.3.3	<i>Trends in geweldscriminaliteit op basis van slachtofferenquêtes</i>	46
3.3.4	<i>Nederland in internationaal perspectief</i>	49
3.4	Omvang en trends: De dader en berechting	52
3.5	Discussie	55
3.6	Literatuur	59

Bijlage: De gebruikte variabelen.	60
4 Daderschap en slachtofferschap in geweldsmisdrijven	63
<i>J.J.M. van Dijk</i>	
4.1 Inleiding	63
4.2 Definities, omvang en trends	64
4.2.1 <i>Definities</i>	64
4.2.2 <i>Geweld in cijfers: De politiestatistieken</i>	65
4.2.3 <i>Schattingen van de verborgen misdaad</i>	66
4.3 Daderschap	68
4.3.1 <i>Het daderprofiel</i>	68
4.3.2 <i>De persoon van de dader</i>	69
4.3.3 <i>Geringe zelfbeheersing als overkoepelend begrip</i>	70
4.3.4 <i>De gender gap</i>	71
4.3.5 <i>De ontremmende werking van alcohol</i>	72
4.4 Maatschappelijke achtergronden geweldsmisdrijven in internationaal perspectief	74
4.4.1 <i>Sekse-ongelijkheid en geweld tegen vrouwen en meisjes</i>	75
4.5 Aandacht voor slachtoffers	76
4.5.1 <i>Het slachtofferprofiel</i>	76
4.5.2 <i>Het post-traumatische stress syndroom</i>	78
4.5.3 <i>Voorzieningen voor slachtoffers</i>	79
4.5.4 <i>Slachtofferrechten</i>	81
4.6 Literatuur	84
5 Organisaties in de geweldsbeheersing: Regierol gemeenten cruciaal	89
<i>E.R. Muller</i>	
5.1 Inleiding	89
5.2 Bestel, organisaties en beleid	89
5.2.1 <i>Bestel en organisaties</i>	89
5.2.2 <i>Algemeen beleid geweldsbeheersing: High Impact Crimes</i>	91
5.3 Huiselijk geweld en geweldsbeheersing	95
5.3.1 <i>Ministeries en huiselijk geweld</i>	95
5.3.2 <i>Gemeenten en Veilig Thuis</i>	95
5.3.3 <i>Meldcode breed</i>	98
5.3.4 <i>Burgemeesters en huisverbod</i>	98
5.4 Veilige publieke taak en geweldsbeheersing	100
5.4.1 <i>Programma Veilige Publieke Taak</i>	100
5.4.2 <i>Veilige Publieke Taak regio's</i>	103
5.4.3 <i>Lokale inbedding</i>	103
5.5 Naar regierol gemeenten en burgemeesters bij geweldsbeheersing	105

5.5.1	<i>Complex stelsel van organisaties in de geweldsbeheersing</i>	105
5.5.2	<i>Regierol en doorzettingsmacht burgemeester</i>	107
5.6	Afsluiting	109
5.7	Literatuur	109
Deel II Oorzaken van geweld		III
6	Relatie geweld en buurt in Nederland	113
	<i>E.J.A. Bervoets</i>	
6.1	Inleiding en afbakening	113
6.2	De relatie tussen buurt en geweld	114
6.2.1	<i>Het ligt aan de buurt: Sociale desorganisatie</i>	115
6.2.2	<i>Het ligt aan de mensen die er wonen: Sociale deprivatie en sociale bindingen</i>	116
6.2.3	<i>Het ligt aan de gelegenheid: Buurtgeweld omdat het kan</i>	116
6.3	Drie soorten buurtgeweld	117
6.3.1	<i>Jeugdgeweld: De buurt op stellen</i>	118
6.3.2	<i>Buren onderling</i>	121
6.3.3	<i>Buurt tegen de politie: Buurtrellen</i>	124
6.3.4	<i>De verschijningsvormen en de basisverklaringen: De balans opgemaakt</i>	128
6.4	Beleid en interventies: Wat wordt gedaan aan buurtgeweld?	129
6.5	Slot en discussie	132
6.6	Literatuur	133
7	Relatie geweld en vuurwapens	139
	<i>M.S. de Vries</i>	
7.1	Vuurwapens en geweld in Nederland	139
7.2	De relatie tussen vuurwapens en geweld	140
7.2.1	<i>De keuze voor een vuurwapen</i>	140
7.2.2	<i>De motivatie van vuurwapengebruikers</i>	145
7.2.3	<i>De invloed van vuurwapens op het verloop van geweldsdelicten</i>	147
7.2.4	<i>Typologie van wapengebruik</i>	149
7.3	Het bestrijden van vuurwapengeweld	152
7.3.1	<i>Uitgangspunten van wet- en regelgeving</i>	152
7.3.2	<i>Recente Europese initiatieven in de aanpak van vuurwapens en geweld</i>	155
7.3.3	<i>De Nederlandse aanpak van vuurwapengeweld: Preventie en repressie</i>	157
7.4	Tot slot	161
7.5	Literatuur	161
8	Geweld onder invloed	165
	<i>N.E. van Hasselt</i>	
8.1	Omvang geweld onder invloed	165
8.1.1	<i>Regionaal onderzoek</i>	166

8.1.2	<i>Fataal geweld</i>	166
8.1.3	<i>Uitgaansgeweld</i>	167
8.1.4	<i>Huiselijk geweld</i>	167
8.1.5	<i>Seksueel geweld</i>	168
8.2	De dynamiek van geweld onder invloed	168
8.3	De farmacologische invloed van het middel	170
8.3.1	<i>Alcohol</i>	170
8.3.2	<i>Drugs</i>	172
8.4	De invloed van persoonskenmerken	175
8.4.1	<i>Sekse</i>	175
8.4.2	<i>Leeftijd</i>	176
8.4.3	<i>Persoonlijkheid</i>	176
8.4.4	<i>Genetische aanleg voor geweld onder invloed van alcohol</i>	177
8.4.5	<i>Verwachtingen</i>	177
8.5	De invloed van de omgeving	178
8.5.1	<i>De spatiotemporale omgeving</i>	178
8.5.2	<i>De sociale en toezichhoudende omgeving</i>	181
8.5.3	<i>De culturele omgeving</i>	181
8.6	De aanpak van geweld onder invloed	184
8.7	Conclusie	185
8.8	Literatuur	187
9	Geweld en psychiatrische stoornis	197
	<i>J.M. Harte</i>	
9.1	Psychiatrische stoornis	197
9.2	Aard en omvang	199
9.3	Respons	203
9.4	Psychiatrische aandoening als verklaring van geweld	206
9.5	Discussie	209
9.6	Literatuur	211
	Deel III Vormen van geweld	217
10	Overvalgeweld	219
	<i>B. Rovers en C.C.J.F. Fijnaut</i>	
10.1	Het glamour-imago van overvallen	219
10.2	Definitiekwesties	220
10.3	Aard, omvang en spreiding van overvallen in Nederland	221
10.4	Achtergronden en motieven van daders	223
10.4.1	<i>Algemene achtergrondkenmerken</i>	223
10.4.2	<i>Delictverleden</i>	225
10.4.3	<i>Motieven voor het plegen van een overval</i>	226

10.5	Typologieën van overvallers	227
10.6	Geweldgebruik bij overvallen	228
10.6.1	<i>Aard, omvang en gevolgen van geweldgebruik</i>	228
10.6.2	<i>Instrumenteel en expressief geweld</i>	230
10.6.3	<i>Geweld in de context van het delict</i>	231
10.7	Repressie en preventie	233
10.7.1	<i>Opsporing, vervolging en berechting</i>	233
10.7.2	<i>Voorkómen van overvallen</i>	235
10.8	Conclusie	237
10.9	Literatuur	239
II	Uitgaansgeweld: Een fenomeen in beweging	245
	<i>J. Kuppens en H. Ferwerda</i>	
II.1	Wat wordt onder uitgaansgeweld verstaan?	245
11.1.1	<i>Bestaande definities voor uitgaansgeweld voldoen niet</i>	246
II.2	Factoren die van invloed zijn op uitgaansgeweld	248
II.3	De prevalentie van uitgaansgeweld in (inter)nationaal perspectief	252
II.4	De relatie tussen uitgaansgeweld en subjectieve veiligheidsbeleving	256
II.5	Aandacht voor (innovatieve) maatregelen tegen uitgaansgeweld	258
II.6	Effecten van maatregelen op uitgaansgeweld	260
II.7	Epiloog	264
II.8	Literatuur	265
12	Geweld uit overtuiging	269
	<i>J. van Buuren</i>	
12.1	Geweld uit extreemlinkse overtuiging	272
12.1.1	<i>Dierenrechtenactivisme</i>	274
12.1.2	<i>De moord op Pim Fortuyn</i>	276
12.1.3	<i>Asielactivisme</i>	278
12.2	Geweld uit extreemrechtse overtuiging	278
12.3	Jihadisme	282
12.3.1	<i>De moord op Theo van Gogh</i>	283
12.4	Diffuus geweld	287
12.5	Digitale bedreigingen	290
12.6	Conclusie	290
12.7	Literatuur	292
13	Geweld door politie	297
	<i>J.S. Timmer en V.M. Cozijn</i>	
13.1	Inleiding	297
13.2	Geweldmonopolie	298
13.2.1	<i>Geweldmonopolie in Nederland</i>	299

13.3	Geweldbevoegdheid politie	301
13.4	Politieel vuurwapengebruik	303
13.5	Strafuitsluiting	304
13.6	Politiegeweld	305
13.6.1	<i>Fysiek politiegeweld</i>	306
13.6.2	<i>Gevolgen van politiegeweld</i>	307
13.7	Politiegeweld getoetst	309
13.7.1	<i>Interne beoordeling</i>	309
13.7.2	<i>Tuchtrecht</i>	310
13.7.3	<i>Strafrecht</i>	310
13.8	Politiegeweld in Europa	313
13.8.1	<i>Geweldbevoegdheid</i>	313
13.8.2	<i>Opleiding en training</i>	315
13.8.3	<i>Vuurwapengebruik</i>	316
13.9	Politiegeweld in ontwikkeling	317
13.10	Literatuur	320
14	Bedreigen en intimideren van OM- en politiemedewerkers	323
	<i>E.J. van der Torre en M. Gieling</i>	
14.1	Inleiding	323
14.2	Bedreigen en intimideren: begripsbepaling	324
14.3	Frequentie	325
14.4	Daders	327
14.4.1	<i>Dadertypen</i>	327
14.4.2	<i>Motieven van de daders</i>	329
14.5	Gevolgen	330
14.6	Gewenste en ondervonden aanpak	333
14.7	Tot slot: bouwstenen van een succesvolle aanpak	335
14.8	Literatuur	337
15	Fataal geweld	339
	<i>M. Liem en N. Leissner</i>	
15.1	Inleiding	339
15.1.1	<i>Achtergrond</i>	339
15.1.2	<i>Nederland in internationale context</i>	340
15.2	Methodologie	341
15.3	Resultaten	342
15.3.1	<i>Inleiding</i>	342
15.3.2	<i>Zaak karakteristieken</i>	343
15.3.3	<i>Geografische spreiding</i>	346
15.3.4	<i>Pleeglocatie</i>	347
15.3.5	<i>Modus operandi</i>	348

15.3.6	<i>Dader en slachtoffer karakteristieken</i>	349
15.3.7	<i>Trends</i>	351
15.4	Bestrafing en preventie van fataal geweld	354
15.4.1	<i>Bestrafing</i>	354
15.4.2	<i>Punitiviteit in bestrafing</i>	355
15.4.3	<i>Preventie</i>	356
15.5	Conclusie	358
15.6	Literatuur	359
16	Psychisch geweld	365
	<i>A. van Vossole, S. van der Aa en A. Groenen</i>	
16.1	Beschrijving	366
16.1.1	<i>Definitie</i>	366
16.1.2	<i>Categorieën</i>	369
16.1.3	<i>Achterliggende perspectieven</i>	371
16.1.4	<i>Kenmerken</i>	371
16.2	Gevolgen	372
16.3	Prevalentie	373
16.4	Juridisch kader	376
16.4.1	<i>Bedreiging</i>	376
16.4.2	<i>Belaging</i>	379
16.4.3	<i>Pesten</i>	383
16.4.4	<i>Strafbaarstelling psychisch geweld</i>	385
16.5	Conclusie	387
16.6	Literatuur	389
17	Geweld in afhankelijkheidsrelaties	393
	<i>J. Janssen</i>	
17.1	Inleiding	393
17.2	Geweld in afhankelijkheidsrelaties	393
17.2.1	<i>Een nieuw begrip</i>	393
17.2.2	<i>Aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties</i>	400
17.3	Huiselijk en eengerelateerd geweld vergeleken	403
17.4	Tot slot	407
17.5	Literatuur	407
18	Seksueel geweld	413
	<i>R. Korver, L. Hartevelt, A. Hendriks, M. Lousberg, I. Bicanic en S. van Arum</i>	
18.1	Inleiding	413
18.2	Kenmerken en omvang van seksueel geweld	414
18.2.1	<i>Slachtoffers</i>	414
18.2.2	<i>Plegers</i>	418

18.3	Nasleep van seksueel geweld	420
18.3.1	<i>Emotionele afwikkeling voor slachtoffers</i>	420
18.3.2	<i>Emotionele afwikkeling voor plegers</i>	424
18.3.3	<i>Juridische afwikkeling</i>	424
18.3.4	<i>Internationale context</i>	429
18.4	Beschikbare instrumenten ter preventie	432
18.4.1	<i>Seksuele voorlichting en opvoeding op school</i>	433
18.4.2	<i>Preventie in zorginstellingen</i>	434
18.4.3	<i>Behandelprogramma's</i>	435
18.5	Literatuur	438
19	Geweld en geweldsbeheersing in perspectief	445
	<i>M. Liem en E.R. Muller</i>	
19.1	Inleiding	445
19.2	Geweld en geweldsbeheersing zijn onderbelicht in onderzoek en beleid	445
19.3	De veiligheidsparadox: Geweld vindt met name onder bekenden plaats	447
19.4	Verschillende vormen van geweld, maar dezelfde instanties	448
19.5	Oorzaken van geweld overstijgen verschillende vormen van geweld	450
19.6	Geweldsbeheersing is een brede verantwoordelijkheid	451
19.7	Afsluiting	452
19.8	Literatuur	453
	Auteurs	455
	Trefwoordenregister	459
	Serie Handboeken Veiligheid	465

I Inleiding

M. Liem en E.R. Muller

1.1 Aanleiding

Het doel van deze bundel is het samenbrengen van relevante wetenschappelijke en praktijkgerichte inzichten op het terrein van geweld en geweldsbeheersing. Tot op heden is er in Nederland op onderzoeksgebied slechts geringe aandacht voor geweld en geweldsbeheersing in het algemeen, en de aard en omvang van specifieke typen geweld in het bijzonder. Op de universiteiten, hogescholen en kennisinstituten is tot nu toe slechts op onderdelen aandacht voor geweld. De gefragmenteerde aard van geweld wordt tevens gereflecteerd in de monodisciplinaire benadering: Afhankelijk van de verklarende factor of vorm, wordt geweld bestudeerd in de criminologie, bestuurskunde, politicologie, klinische en sociale psychologie, politiekunde, sociologie of antropologie, om een aantal disciplines te noemen. In het verlengde daarvan ontbreekt het thans aan een wetenschappelijk overzichtswerk van geweld in Nederland. Er is geen standaardwerk, waarin de vele gezichten van geweld en verklaringsmechanismen samenkomen. Met deze bundel hopen we in deze omissie te voorzien.

Deze bundel vormt één van de bundels in de serie Handboeken Veiligheid die onder hoofdredactie van Erwin Muller en andere redacteurs bij uitgeverij Kluwer worden verzorgd.¹ Er is en blijft behoefte aan de bundeling van kennis en wetenschap op onderdelen van veiligheid en veiligheidszorg in Nederland. Vergelijkbaar met de andere handboeken in de serie concentreren de auteurs zich op een combinatie van wetenschappelijke en praktijkgerichte inzichten. De hoofdstukken in dit boek maken de inzichten toegankelijk voor zowel betrokkenen uit de wetenschap als uit de praktijk.

1.2 Afbakening

Geweld is een diffuus begrip. Zo valt te denken aan 'legitiem' geweld, zoals geweld uitgeoefend door diegenen die daar een monopolie op hebben, zoals geweld door de politie, of geweld in de context van oorlogen. Ook geweld tegen dieren, en geweld tegen goederen (vandalisme) vallen onder dit brede begrip. In deze bundel richten we ons op interpersoonlijk geweld, waarbij we geweld tegen goederen, geweld tegen dieren of geweld tegen andere entiteiten dan mensen, buiten beschouwing laten.

¹ Zie het einde van dit boek voor een overzicht van de andere handboeken.

Grootschalig geweld in verband met genocide of oorlogen, valt tevens buiten ons aandachtgebied.

Tevens moet gezegd worden, dat deze bundel een overzicht geeft van de status quo van wat we thans als interpersoonlijk geweld beschouwen. In de afgelopen decennia zijn gedragingen strafbaar gesteld, die voorheen niet als zodanig beschouwd werden – denk hierbij aan huiselijk geweld en seksueel geweld binnen het huwelijk. Het is niet onaannemelijk dat we in de komende jaren nu toelaatbare vormen van gedrag als gewelddadig, strafbaar gedrag gaan zien.

We benadrukken dat onze afbakening van interpersoonlijk geweld, een werkdefinitie is. Aangezien een éénduidige definitie van geweld ontbreekt, geven de auteurs in ieder hoofdstuk een duidelijke afbakening van de vorm(en) van geweld die zij behandelen.

We hebben ervoor gekozen om in de eerste druk van deze bundel de belangrijkste oorzaken en verschijningsvormen van interpersoonlijk geweld op te nemen om de bundel overzichtelijk en hanteerbaar te houden. Mogelijk dat in een volgende druk andere determinanten en typen geweld kunnen worden opgenomen. Met de huidige bundel denken wij een breed en diep beeld te geven van de aard, omvang, onderliggende factoren van geweld en geweldsbeheersing in Nederland.

1.3 Inhoud

Deze bundel is ingedeeld in drie delen. Het eerste deel van dit handboek richt zich op de aard van geweld en geweldsbeheersing. In het volgende hoofdstuk gaat Johan van Wilsem nader in op de algemene aard en registratie van geweldscriminaliteit in Nederland. In hoofdstuk 3 geven Paul Smit en Catrien Bijleveld een overzicht van de omvang en (lange-termijn) trends van geweld in Nederland, waarna in hoofdstuk 4 Jan van Dijk dieper ingaat op de kenmerken van daderschap en slachtofferschap van geweldscriminaliteit. Het eerste, inleidende deel van dit boek wordt afgesloten door Erwin Muller in hoofdstuk 5, waarin hij een overzicht geeft van de verschillende organisaties die betrokken zijn bij geweldsbeheersing.

In het tweede deel komen diverse oorzaken van geweld aan de orde. Hoewel er een scala aan factoren en onderwerpen is opgenomen in deze bundel, willen we niet pretenderen volledig te zijn. We hebben geprobeerd te kiezen voor de oorzakelijke factoren die van belang zijn om gewelddadig gedrag te kunnen duiden. Er zijn nog vele andere relevante studies en onderwerpen, die in deze bundel geen aandacht konden krijgen. In hoofdstuk 6 besteedt Eric Bervoets nader aandacht aan de relatie tussen buurt en gewelddadig gedrag. Marsha de Vries beschrijft voorts in hoofdstuk 7 de relatie tussen vuurwapens en geweld. In hoofdstuk 8 gaat Ninette van Hasselt in op de invloed van alcohol en drugs bij gewelddadig gedrag. Joke Harte analyseert vervolgens in hoofdstuk 9 de relatie tussen geweld en psychiatrische stoornis.

Het derde deel concentreert zich op de verschillende vormen van geweld. Zo gaan in hoofdstuk 10 Ben Rovers en Cyrille Fijnaut nader in op overvalgeweld. Jos Kuppens en Henk Ferwerda geven in hoofdstuk 11 een overzicht van uitgaansgeweld. Vervolgens beschrijft Jelle van Buuren in hoofdstuk 12 verschillende vormen van geweld uit overtuiging. Jaap Timmer en Vincent Cozijn behandelen in hoofdstuk 13 de rol van geweld door de politie. Edward van der Torre en Maïke Gieling gaan in hoofdstuk 14 in op het bedreigen en intimideren van medewerkers van het Openbaar Ministerie en van de politie. In hoofdstuk 15 geven Marieke Liem en Nikki Leissner een overzicht van de aard en omvang van fataal geweld. Voorts gaan Anke van Vossolle, Suzan van der Aa en Anne Groenen in hoofdstuk 16 nader in op het fenomeen psychisch geweld. In hoofdstuk 17 analyseert Janine Janssen diverse vormen van geweld in afhankelijkheidsrelaties. Hierop voortbouwend beschrijven Richard Korver, Lisa Harteveld, Anneliek Hendriks, Mireille Lousberg, Iva Bicanic en Sander van Arum in hoofdstuk 18 vormen van seksueel geweld.

Het boek wordt afgesloten met hoofdstuk 19 waarin wij als redactie de status quo van geweld en geweldsbeheersing in perspectief plaatsen.

1.4 Dankzegging

Wij zijn alle auteurs zeer erkentelijk voor de tijd en aandacht die zij hebben besteed aan hun hoofdstukken. Wij hopen dat zij het resultaat kunnen waarderen. We denken dat met dit handboek een goed en diepgaand overzicht gegeven is van de aard, onderliggende factoren en typen van geweld en de mogelijkheden tot geweldspreventie. Wij willen Daphne Zeeman zeer danken voor haar prima werk als redactiesecretaris van dit handboek. Daarnaast willen we de uitgever danken voor de goede redactionele werkzaamheden voor het eenentwintigste deel in de serie Handboeken Veiligheid.

Marieke Liem
Erwin Muller
Juni 2016

2 Geweldscriminaliteit¹

J.A. van Wilsem

2.1 Inleiding

Onder geweldscriminaliteit worden zeer uiteenlopende gedragingen geschaard, die variëren van bedreiging tot moord. Geweldplegingen verschillen echter niet alleen in ernst, maar ook in het beoogde doel – waarbij vaak het onderscheid tussen expressief en instrumenteel geweld wordt gebruikt. Wordt het delict gepleegd uit boosheid, agressie of jaloezie? Of is het geweld een middel tot een ander doel, zoals bij berovingen het geval is? Veel wetenschappelijk onderzoek richt zich verder op geweld door individuen tegen andere individuen; ook dit hoofdstuk concentreert zich daar op.

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan een aantal facetten van geweldscriminaliteit. Als eerste wordt stil gestaan bij verschillende mogelijkheden en beperkingen bij het meten van geweldscriminaliteit, via bijvoorbeeld registratiegegevens van de politie, slachtofferenquêtes en doodsoorzakenstatistieken. Ten tweede wordt gekeken naar de omvang en trend van geweldscriminaliteit in Nederland. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de positie van Nederland ten opzichte van andere landen. Ten derde wordt een overzicht gegeven van risicofactoren bij geweldpleging. De aandacht ligt daarbij vooral op individuele en omgevingsfactoren die het risico op daderschap vergroten. Ten vierde wordt de kennis over risicofactoren vervolgens gebruikt voor een korte bespiegeling op de mogelijkheden voor preventie van geweld. Tot slot wordt aandacht besteed aan een aantal tot dusver onderbelichte punten, waar in toekomstig onderzoek meer aandacht aan zou moeten worden besteed.

2.2 Het meten van geweldscriminaliteit

Voordat verder in wordt gegaan op vragen omtrent hoeveel geweld er is, door wie het wordt gepleegd en hoe het kan worden voorkomen, is het goed om stil te staan bij de mogelijkheden en beperkingen die er zijn voor onderzoekers om gewelddadig gedrag te meten. Hoewel daar verschillende manieren voor zijn, hebben zij ieder hun eigen sterke en zwakke kanten.

Via registratiegegevens van de politie worden meldingen en aangiftes van geweldsdelicten bijgehouden. Relatief veel meldingen van geweldsdelicten vinden niet

¹ Dit hoofdstuk is een bewerking van een eerder verschenen bijdrage van dezelfde auteur in Muller e.a. 2010.

plaats door een betrapting op heterdaad door de politie, maar doordat burgers het delict aan de politie doorgeven; meestal het slachtoffer, soms ook een getuige of andere betrokkene. Tegelijk zit daar een eerste beperking van deze gegevensbron: Niet ieder slachtoffer van geweld meldt het delict bij de politie.² Dat brengt een probleem met zich mee voor het schatten van de omvang van geweldscriminaliteit: Slechts een deel van de totale hoeveelheid geweldscriminaliteit komt immers in de politiestatistieken terecht, volgens schattingen zelfs maar circa 25%.³ Deze selectieve registratie werkt ook door in bepaling van de aard van geweldsmisdrijven; bepaalde geweldsdelicten worden relatief goed geregistreerd door de politie (bijvoorbeeld bankovervallen, fataal geweld), maar andere juist niet (bijvoorbeeld huiselijk geweld, kindermishandeling). Ook bij de beslissing om de melding van geweld door (meestal) het slachtoffer om te zetten in een aangifte, is er sprake van een selectiemoment: Niet van iedere melding wordt door de politie een aangifte opgesteld.⁴ Ook hier kan sprake zijn van selectiviteit, als de politie voor bepaalde geweldsdelicten registratieprioriteit stelt (zoals bij zinloos geweld). Een beperking van een andere aard heeft betrekking op de beperkte hoeveelheid achtergrondgegevens die aanwezig zijn in registratiedata. Hoewel er wel gegevens beschikbaar zijn over sekse, leeftijd, en etnische herkomst van opgepakte verdachten (en over enkele andere achtergrondgegevens via koppeling met het Sociaal Statistisch Bestand van het CBS), ontbreken tegelijkertijd allerlei andere relevante kenmerken die van pas kunnen komen bij het begrijpen wie geweld pleegt en wie niet (bijvoorbeeld opvoeding, persoonlijkheidskenmerken, sociale netwerk).

Een alternatief voor registratiegegevens van de politie is om geweld te meten via enquêtes, waarbij ook gevraagd wordt naar incidenten die niet bij de politie bekend zijn. Daarop zijn twee varianten: de daderenquête (self-reportenquête) – waarbij respondenten uit een steekproef van de bevolking moeten aangeven of zij criminaliteit hebben gepleegd – en de slachtofferenquête – waarbij respondenten aangeven of zij slachtoffer van criminaliteit zijn geweest (zie ook de bijdrage van Jan Van Dijk elders in deze bundel). Beide enquêtevormen hebben inmiddels een lange historie,⁵ en bieden een aantal aanvullende manieren om geweldscriminaliteit te meten. Allereerst kan namelijk ook worden gevraagd naar incidenten die men wel heeft meegemaakt maar die niet bij de politie bekend zijn. Daarnaast kan informatie worden verkregen over persoons- en omgevingskenmerken en getoetst worden of dat risicofactoren zijn, door slachtoffers en niet-slachtoffers met elkaar te vergelijken (respondenten daders en niet-daders). In de paragraaf over risicofactoren van geweldpleging wordt verder ingegaan op de resultaten die dat heeft opgeleverd.

2 Goudriaan 2006.

3 CBS 2014.

4 Wittebrood & Nieuwbeerta 2006.

5 Ennis 1967; Short & Nye 1958.

Hoewel enquêtegegevens aanvullende mogelijkheden bieden voor onderzoek naar criminaliteit, zijn er ook nadelen aan verbonden. In enquêtes kunnen respondenten besluiten niet toe te geven dat zij geweld hebben meegemaakt. Vooral in self-report enquêtes speelt dit probleem, maar ook over slachtofferschap wil men lang niet altijd praten.⁶ Dit kan op verschillende manieren tot uiting komen: (a) mensen besluiten niet aan het interview mee te werken, (b) ze werken wel mee maar geven geen antwoord op de vragen over geweld, of (c) ze geven daar wel antwoord op, maar geven aan dat ze het niet hebben meegemaakt. Met name zeer gevoelige onderwerpen als huiselijk geweld en seksueel geweld laten zich in de setting van een interview niet makkelijk aan de respondent ontlokken. Hiervoor zijn specifieke vereisten verbonden aan de interviews om alsnog enigszins een zo valide mogelijk beeld te kunnen schetsen, zoals gebruik van vrouwelijke interviewers, en het in de vragenlijst nadrukkelijk inbouwen van mogelijkheden tot doorvragen en terugkomen op eerdere antwoorden.

Meer in het algemeen is het plausibel dat zeer ernstige vormen van geweld beter worden gemeten via politiegegevens dan via enquêtegegevens. Naast de genoemde gevoeligheid van dergelijke onderwerpen speelt soms ook mee dat bepaalde vormen van slachtoffer- en daderschap zeldzaam zijn en niet goed kunnen worden gemeten aan de hand van een steekproef van enkele duizenden respondenten. Verder is een nadeel aan enquêteonderzoek dat in een steekproef van de bevolking juist groepen niet worden bereikt die veel met geweldscriminaliteit in aanraking komen, zoals jongeren, schooluitvallers, mensen met lage inkomens, allochtonen en daklozen. Dat betekent sowieso dat de hoeveelheid geweldscriminaliteit via enquêtes vaak wordt onderschat, maar ook dat risicofactoren voor dit delict alleen voor een selectieve populatie wordt ingeschat.

Een derde bron van veelgebruikte informatie over geweldscriminaliteit zijn CBS-gegevens omtrent doodsoorzakenstatistieken; zij verschaffen namelijk gegevens over moord en doodslag. Nieuwbeerta en Deerenberg hebben deze gegevens bijvoorbeeld gebruikt voor het beschrijven van verschillen om vermoord te worden tussen stad en platteland.⁷ Daaruit bleek dat pas sinds de jaren vijftig deze risico's in stedelijke gebieden hoger werden; daarvoor was de kans voor stad en platteland ongeveer even hoog.

2.3 Omvang en trends van geweldscriminaliteit

De omvang van geweldscriminaliteit is moeilijk in één cijfer te vangen, omdat – zoals uit het voorgaande al bleek – verschillende informatiebronnen uiteenlopende

6 Thornberry & Krohn 2000.

7 Nieuwbeerta & Deerenberg 2004.

facetten van het geweldsprobleem meten (zie ook de bijdrage van Smit en Bijleveld elders in deze bundel). Het meest volledige beeld komt uit enquêteonderzoek naar voren; schattingen daaruit leveren op dat in 2012 2,6% van de bevolking van 15 jaar en ouder op jaarbasis slachtoffer wordt van mishandeling, bedreiging of seksueel geweld.⁸ Het merendeel daarvan wordt gevormd door bedreigingen (1,8%), maar ook mishandelingen vormen een aanzienlijke categorie (0,9%). Seksueel geweld is zoals gesteld moeilijk te meten; naar schatting heeft jaarlijks 0,1% hier mee te maken.⁹ Aantallen van huiselijk geweld en kindermishandeling zijn zeer moeilijk te schatten. Daarentegen is voor moord en doodslag via de doodsoorzakenstatistieken wél een vrij nauwkeurige schatting te geven. Tussen 1995 en 2005 vielen daar jaarlijks circa 200 slachtoffers van in Nederland; sinds die tijd is dat aantal gedaald, tot 144 in 2014 (zie ook statline.cbs.nl en de bijdrage van Liem en Leissner elders in deze bundel).

De trend voor niet-dodelijke geweldsmisdrijven is redelijk stabiel sinds de jaren tachtig.¹⁰ Dat blijkt althans als we afgaan op de informatie uit slachtofferenquêtes, waarin dus ook informatie besloten ligt over geweld dat niet bij de politie is gerapporteerd. Opmerkelijk genoeg laten politieregistraties een ander beeld zien, namelijk van een sterk stijgend aantal aangiftes in geweld. Een belangrijke verklaring hiervoor ligt echter in de toegenomen bereidheid van politie om geweldsmeldingen om te zetten in aangiftes, en niet zozeer in een gestegen aantal slachtoffers van geweld. Ook melden slachtoffers tegenwoordig het hen overkomen delict vaker bij de politie dan voorheen.¹¹

De positie van Nederland ten opzichte van andere landen met betrekking tot de omvang van geweldscriminaliteit is niet eenvoudig te bepalen. Ook hier speelt de uiteenlopende registratie door politie en verschillen in de opzet van enquêteonderzoek een belangrijke rol. Traditiegetrouw zijn vergelijkingen tussen landen vaak beperkt gebleven tot moord en doodslag.¹² Met name doodsoorzakenstatistieken van de World Health Organization (WHO) laten zich relatief goed vergelijken tussen landen, omdat zij niet vervuild worden door pogingen tot moord, die bij andere databases door het ene land wel en het andere land niet worden meegeteld (zoals in de Verenigde Naties gegevens over homicide). Hoewel de WHO-data niet beschikbaar zijn voor alle landen ter wereld (voor heel Afrika bijvoorbeeld niet), zijn er toch over ruim zeventig landen wel gegevens over bekend. Daaruit blijkt dat het moordcijfer in Nederland relatief laag is, zeker in vergelijking met sommige Latijns-Amerikaanse landen en Rusland, waar het moordcijfer enkele tientallen malen hoger ligt. Meer algemeen is er een belangrijk onderscheid in moordcijfers tussen gemoderniseerde

8 CBS 2014.

9 CBS 2014.

10 Wittebrood 2007.

11 Wittebrood & Nieuwbeerta 2006.

12 Neapolitan 1997.

landen en landen in ontwikkeling, met een beduidend hoger gemiddelde voor de tweede groep.¹³ Ook de trends in geweld zijn vaak anders voor deze twee groepen landen: LaFree en Drass tonen aan dat landen in ontwikkeling vaker met sterke stijgingen en dalingen van moord en doodslag te maken hebben, terwijl het niveau in gemoderniseerde landen stabiel (en vaak laag) is.¹⁴

Sinds eind jaren tachtig is ook voor niet-dodelijk geweld een relatief betrouwbare bron van informatie beschikbaar gekomen, in de vorm van de International Crime Victims Survey (ICVS). Wel is na de grootschalige ronde van 2005 er geen ICVS meer afgenomen onder een groot aantal landen – en zijn dus de vermelde cijfers niet recent. Niettemin is de ICVS interessant om in deze context te bespreken, omdat allerlei vergelijkingsproblemen tussen landen kleiner werden door de ICVS.¹⁵ Het variërende dark number tussen landen – waarbij mensen in het ene land meer geneigd zijn delicten aan te geven bij de politie dan in het andere land – speelt bij de ICVS geen rol omdat in ieder land wordt gevraagd naar alle delicten, ook degene die niet bij de politie zijn gerapporteerd. Ook definitieverschillen met betrekking tot criminaliteitscategorïeën zijn met deze enquête verkleind omdat slachtofferschap wordt vastgesteld aan de hand van dezelfde vraagformuleringen. Ook het design en vraagvolgorde in deze enquête is hetzelfde voor verschillende landen, waardoor de cijfers beter vergelijkbaar zijn dan politiestatistieken of nationale slachtofferenquêtes.¹⁶ Wel is in vergelijking met moordcijfers het aantal landen waar tussen vergeleken kan worden kleiner en selectiever. Een kleine dertig landen – met name West-Europese – hebben sinds de start van de ICVS ten minste één maal geparticipeerd met een steekproef. Uit de gegevens van de ICVS blijkt dat Nederland op het gebied van niet-dodelijk geweld binnen deze selectie van landen een middenpositie inneemt: 4,5% van de bevolking geeft aan een mishandeling of bedreiging te hebben meegemaakt in de periode van één jaar. In Estland, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten werden de hoogste slachtofferpercentages gemeten, met ieder meer dan 5,5%.

2.4 Risicofactoren voor geweldscriminaliteit

Het plegen van geweldsdelicten is van verschillende factoren afhankelijk. Naast persoonlijke kenmerken spelen ook sociale omstandigheden een belangrijke rol. Voor beide gebieden wordt hier onder een kort overzicht gegeven van een aantal belangrijke bevindingen.

13 Wilsem, van 2007.

14 LaFree & Drass 2002.

15 Dijk, van e.a. 2006a.

16 Wilsem, van 2004.

Er zijn aanwijzingen dat het risico op geweldpleging al mede bepaald wordt voorafgaand aan de geboorte. Slechte omstandigheden tijdens de zwangerschap van de moeder – in de vorm van alcohol- of drugsverslaving of ondervoeding – zijn gerelateerd aan een hogere kans op geweldpleging door het kind, ook op latere leeftijd. Ook geboortecomplicaties kunnen het risico hierop vergroten.¹⁷

Op het gebied van persoonlijke kenmerken wijzen allerlei studies op het belang van impulsiviteit voor het plegen van geweld (en andere criminaliteit).¹⁸ Ook het hieraan gerelateerde begrip zelfcontrole¹⁹ hangt samen met geweldscriminaliteit: Impulsieve mensen en mensen met een gebrek aan zelfcontrole plegen meer geweld. Deze kenmerken blijken vaak al op jonge leeftijd voorspellend. Zo blijkt uit de longitudinale Dunedin-studie uit Nieuw-Zeeland dat geringe gedragscontrole op leeftijd 3 tot 5 jaar voorspellend was voor geweldscriminaliteit op 18-jarige leeftijd.²⁰ Ook een laag IQ en slechte schoolprestaties zijn persoonlijke risicofactoren voor geweldpleging. In uiteenlopende longitudinale studies is vastgesteld dat deze kenmerken al op jonge leeftijd voorspellend kunnen zijn voor later gewelddadig gedrag.²¹ Farrington geeft overigens aan dat een laag IQ, slechte schoolprestaties en impulsiviteit gerelateerd kunnen zijn aan gebreken in bepaalde hersenfuncties, die invloed hebben op concentratievermogen, zelfbewustzijn en vermogen tot (lange-termijn)planning.²² Naast deze persoonlijke kenmerken zijn ook verschillende psychische aandoeningen gerelateerd aan een hoger risico op geweldpleging, zoals psychopathie, ADHD, borderline persoonlijkheidsstoornis, narcisme, paranoia en schizofrenie.²³

Sociale omstandigheden spelen ook mee bij de totstandkoming van gewelddadig gedrag. Een belangrijke rol is hierbij weggelegd voor de familie – in zowel beschermende als risico verhogende zin, afhankelijk van de concrete omstandigheden. Verschillende factoren zijn daarbij gerelateerd aan geweld: Een ouder met een crimineel verleden, echtscheiding van de ouders, een groot gezin, weinig ouderlijke supervisie, en een slechte sociaaleconomische positie van de ouders.²⁴ Ook ongewenstheid van het kind lijkt het risico op geweldpleging te verhogen. Dat dit laatste kenmerk ook consequenties heeft voor geweld als maatschappelijk probleem, blijkt uit de intrigerende studie van Donohue en Levitt, over geweldscriminaliteit in de Verenigde Staten. Zij laten zien dat de legalisering van abortus begin jaren zeventig – waarvan met name gebruik werd gemaakt door moeders met een

17 Scarpa & Raine 2007.

18 Ook slachtofferschap van geweld is recentelijk in verband gebracht met impulsiviteit en gebrek aan zelfcontrole, Schreck 1999; Wilsem, van 2009.

19 Gottfredson & Hirschi 1990.

20 Henry e.a. 1996.

21 Lipsey & Derzon 1998.

22 Farrington 2007.

23 Blonigen & Krueger 2007; Cooke e.a. 2004.

24 Farrington 2007.

ongewenst kind – de belangrijkste verklaring was voor de crime drop in de jaren negentig.²⁵ Er waren daardoor immers minder kinderen geboren die – door hun ongewenstheid – een risicogroep zouden hebben gevormd voor het plegen van geweld. De laatste – en misschien wel belangrijkste – familieomstandigheid die van invloed is op geweldpleging, is mishandeling en verwaarlozing door de ouders. In een inmiddels klassieke studie toont Widom aan dat mishandelde kinderen op latere leeftijd zelf relatief vaak geweldplegers worden.²⁶

Naast familie spelen sociale bindingen met vrienden ook een rol bij de totstandkoming van gewelddadig gedrag. De relatie tussen ‘verkeerde vrienden’ en geweldpleging is uitvoerig bediscussieerd in wetenschappelijk onderzoek. In hoeverre is er sprake van selectie – delinquente mensen worden vrienden met elkaar maar verhogen elkaars delinquentie niet – of van een echt effect – verkeerde vrienden zorgen er voor dat iemand van het rechte pad afraakt?²⁷ Via een overzicht van deze literatuur concludeert Weerman dat er niet zozeer sprake is van één van de twee, maar eerder van beiden.²⁸

De woonomgeving is ook in een groot aantal studies gerelateerd aan gewelddadig gedrag. In algemene zin blijkt daaruit dat meer geweld wordt gepleegd in stedelijke omgevingen. Ook hierbij woedt echter het debat in hoeverre dit terug te voeren is op de woonomgeving zelf, of op de kenmerken van bewoners die in stedelijke omgevingen wonen. Als in steden meer mensen wonen met persoonlijke kenmerken die gerelateerd zijn aan geweld, dan levert dit weliswaar verschillen op tussen buurten en tussen stad en platteland, maar zijn deze uiteindelijk terug te voeren op verschillen tussen individuen. Om de verschillen tussen gebieden te verklaren is er dan geen sprake van een omgevingseffect maar een samenstellingseffect. Voor het plegen van geweld lijkt de woonbuurt weinig invloed te hebben op delinquent gedrag dat reikt buiten de eigen woonbuurt van de potentiële pleger. Zo vinden Rovers en Pauwels weinig ‘buurteffecten’ in onderzoek naar jeugd delinquentie in Rotterdamse en Antwerpse buurten.²⁹ Maar buurten kunnen delinquentie ook op een andere manier beïnvloeden, namelijk – los van de vraag of de pleger in die buurt woont – als een meer of minder geschikte plek om een delict te plegen. Van Wilsem, Wittebrood en De Graaf laten bijvoorbeeld zien dat er duidelijk sprake is van dit soort ‘situationele’ buurteffecten op geweldsslachtofferschap.³⁰ Er vielen namelijk beduidend meer slachtoffers van geweld in een woonomgeving die werd gekenmerkt door sociale instabiliteit (verhuismobiliteit) en sociale diversiteit (etnische heterogeniteit), los van de invloed die allerlei individuele kenmerken op

25 Donohue & Levitt 2001.

26 Widom 1989.

27 Akers e.a. 1979; Hirschi 1969.

28 Weerman 2003.

29 Pauwels 2007; Rovers 1997.

30 Wilsem, van, Wittebrood & Graaf, de 2006.

slachtofferschap hadden. Amerikaanse studies wijzen ook op het belang van sociale controle in de buurt op de kans op gewelddadig gedrag, met het Project on Human Development in Chicago Neighborhoods van Robert Sampson en zijn collega's als een centrale studie.³¹ Een andere mogelijkheid die in onderzoek is verkend is dat de woonomgeving alleen in specifieke omstandigheden invloed uitoefent op crimineel gedrag. Wikström en Loeber laten met Amerikaanse gegevens bijvoorbeeld zien dat het opgroeien in een slechte buurt delinquentie wel bevordert voor jongens die met weinig andere risicofactoren te maken hebben. Voor jongens daarentegen die met veel andere risicofactoren kampen (slechte schoolprestaties, weinige ouderlijke supervisie, et cetera), is de buurt minder van belang: Zij plegen in elke woonomgeving relatief veel delicten.³²

Niet alleen informele sociale controle is in criminologisch onderzoek gerelateerd aan geweldpleging, maar ook de formele controle die door gezagsdragers wordt uitgeoefend. Hoewel dit een beleidsrelevant onderwerp betreft, is er echter relatief weinig empirisch onderzoek naar verricht. Voor Nederland hebben Vollaard en Van Wilsem, Wittebrood en De Graaf via grootschalig onderzoek vastgesteld dat de lokale prestaties van de politie – zoals ervaren door de bevolking – niet gerelateerd zijn aan slachtofferschap van geweld.³³ Ook Nieuwbeerta, McCall, Elffers en Wittebrood constateren geen verband tussen politiefunctie en het risico om vermoord te worden.³⁴ Kleinschalige experimentele studies uit de Verenigde Staten hebben echter laten zien dat bepaalde vormen van politieursurveillance – zogenaamde problem oriented policing – wel degelijk kunnen leiden tot een vermindering van lokale geweldscriminaliteit.³⁵

Daarnaast zijn er in de wetenschappelijke literatuur allerlei gelegenheidsaspecten aangewezen als 'risicoverhogers' voor geweld. Een belangrijke rol is daarbij weggelegd voor alcohol; overmatig gebruik daarvan verhoogt het risico op geweldpleging en –slachtofferschap.³⁶ De aanwezigheid van derden kan de afloop van een conflict tussen mensen ook beïnvloeden. Zo laten Phillips en Cooney zien dat een conflict met een zogenaamde partisan structure – met aanwezigheid van een derde die partij trekt voor één van de twee kempfanen – een grotere kans heeft om dodelijk af te lopen, in vergelijking met conflicten zonder derden en conflicten waarbij de aanwezige derden bindingen hebben met beide kempfanen.³⁷ Andere factoren die

31 Sampson e.a. 1997.

32 Wikström & Loeber 2000.

33 Vollaard 2005; Wilsem, van; Wittebrood & Graaf, de 2006.

34 Nieuwbeerta e.a. 2008.

35 Braga e.a. 1999.

36 Felson e.a. 2008; Wittebrood & Wilsem, van 2000.

37 Phillips & Cooney 2005.

de kans op geweldpleging verhogen zijn het bezit van (vuur)wapens,³⁸ rondhangen op straat met vrienden,³⁹ en getuige zijn van een gewapend conflict.⁴⁰

2.5 Preventie van geweld

Voor het voorkómen van geweld worden vele initiatieven ontwikkeld. Zoals bij iedere vorm van preventie kan hierin een onderscheid worden gemaakt tussen primaire, secundaire en tertiaire preventie.⁴¹ Primaire preventie richt zich op de algehele bevolking, secundaire preventie op risicogroepen daaruit (bijvoorbeeld jonge mannen), en tertiaire preventie is bedoeld voor degenen die al met criminaliteit in aanraking zijn geweest, met de bedoeling om herhaling te voorkomen. In hoeverre uiteenlopende projecten gericht op preventie van geweldscriminaliteit ook daadwerkelijk effectief zijn, is vaak echter moeilijk aan te tonen. Hiervoor moet de onderzoeksopzet namelijk aan een aantal vereisten voldoen en in de praktijk is dat vaak niet zo in evaluatieonderzoek.⁴² Als eerste moet er niet alleen een groep zijn waar de preventieactiviteit op wordt uitgevoerd, maar ook een groep waarbij dat niet zo is, of die een ‘gebruikelijke’ behandeling krijgt, zoals gevangenisstraf vergelijken met een alternatieve manier van straffen. Op die manier kan de ‘experimentele’ groep worden vergeleken met een ‘controlegroep’. Ten tweede moeten de twee groepen zo vergelijkbaar mogelijk zijn. Is dat niet het geval, dan blijft namelijk onduidelijk of verschillen tussen de twee groepen moeten worden toegeschreven aan de preventieactiviteit, of aan verschillen in de samenstelling van de groepen die óók aan geweldpleging zijn gerelateerd (bijvoorbeeld verschillen in ernst van het justitieel verleden). Ten derde moet er bij voorkeur sprake zijn van een voor- en nameting bij beide groepen; op die manier kan worden bekeken of het gedrag van de experimentele groep ook werkelijk tot vermindering van geweldpleging heeft geleid (en of die vermindering niet óók optreedt bij de controlegroep).

Deze eisen aan evaluatieonderzoek zijn in de praktijk nogal eens moeilijk te realiseren. Zo is het samenstellen van vergelijkbare groepen tussen mensen die een behandeling of interventie wel krijgen en mensen die dat niet krijgen soms moeilijk van de grond te krijgen door financiële beperkingen van het onderzoek, en in sommige gevallen spelen daarnaast ethische bezwaren een rol. Als argument wordt daarbij nog wel eens aangevoerd dat het niet zo kan zijn dat in het kader van een evaluatieonderzoek een bepaalde groep zijn straf ontloopt – hoewel dat bij een controlegroep in criminologisch veldonderzoek eigenlijk nooit gebeurt. Deze

38 Phillips & Maume 2008.

39 Osgood e.a. 1996.

40 Bingenheimer e.a. 2005.

41 Dijk, van e.a. 2006.

42 Sherman e.a. 1997.

groep bestaat juist uit een groep die de ‘gebruikelijke’ interventie krijgt. Een ander veelgehoord bezwaar is dat een potentieel effectieve interventie niet onthouden zou mogen worden aan de totale groep voor wie de interventie bedoeld is. Op zijn beurt kunnen tegen dergelijke argumenten ook weer bezwaren worden aangevoerd. Er kleven immers ook nadelen aan het níét uitvoeren van experimenteel evaluatie-onderzoek, omdat op die manier geen kennis wordt gegenereerd over welke vorm van ingrijpen nu effectiever is. Daardoor blijft het ongewis in hoeverre in verkeerde (niet-effectieve) vormen van preventieactiviteit wordt geïnvesteerd.

Ondanks de praktische en ethische bezwaren tegen experimenteel onderzoek naar criminaliteit bestaan er wel degelijk zulke studies, ook op het gebied van preventie van geweld. Een klassieker in dit onderzoeksveld is de studie van Sherman en Berk naar politieoptreden tegen huiselijk geweld.⁴³ In dit zogenaamde Minneapolis Domestic Violence Experiment werden huiselijk geweldplegers vergeleken in hun kans op recidive, al naar gelang de manier waarop de politie tijdens het eerste incident tegen hen was opgetreden – via arrestatie, bemiddeling tussen dader en slachtoffer of een aantal uren apart houden van dader en slachtoffer. Hoewel dergelijk optreden normaal gesproken gerelateerd is aan de ernst van het incident en de ernstiger geweldplegingen een grotere kans lopen om in een arrestatie van de dader te eindigen, was dat in Sherman en Berk’s studie niet het geval. Zij lieten het lot namelijk bepalen hoe de politie ter plekke op moest treden – onderweg naar de plaats delict trokken de politieagenten een kaartje waarop vermeld stond welk van de drie alternatieven zij in dit geval toe moesten passen.⁴⁴ Op die manier werden de verschillende groepen geweldplegers op basis van een random selectie-criterium samengesteld, en kon het netto-effect van de politie-interventie daarom veel beter worden vastgesteld. De interventie hing immers niet systematisch samen met allerlei andere kenmerken die óók van invloed zijn op recidive van huiselijk geweld, zoals ernst van het incident en middelengebruik. De resultaten in deze studie lieten zien dat arrestatie van de dader een effectievere manier van ingrijpen was dan de overige twee. In latere studies in andere Amerikaanse steden werd dit resultaat overigens weer aangevochten en bleek dus dat er geen sprake was van een universeel ‘afschrikkingseffect’.⁴⁵

Van der Knaap, Nijssen en Bogaerts vinden op basis van een intensieve literatuurstudie 48 evaluatieonderzoeken naar geweldspreventie.⁴⁶ Zij richtten zich daarbij op geweld in de publieke en semipublieke ruimte. Bij 35 van deze studies kon een uitspraak worden gedaan over de mate van effectiviteit van de geëvalueerde maatregel; bij de overgebleven 13 was het onderzoeksdesign te ‘zwak’ om dat te

43 Sherman & Berk 1984.

44 Als de omstandigheden daar om vroegen, werd natuurlijk van dit protocol afgeweken, zoals bij ernstig bedreigende situaties.

45 Zie voor een overzicht Sherman e.a. 1992.

46 Knaap, van der e.a. 2006.